

Anmeldelse

KLAUS BO NIELSEN, *Kinesisk religion og livsanskuelse fra arkaisk til moderne tid*, Aarhus Universitetsforlag, Aarhus 2012, 438 sider.

Lad det være sagt med det samme, det er et imponerende værk, Klaus Bo Nielsen (KBN) har begået om kinesisk religion fra oldtiden og frem til i dag. KBN demonstrerer stort overblik, grundigt kendskab til kinesisk religion og kultur og en filologisk kunnen, som er forudsætning for ethvert seriøst kultur- og religionshistorisk arbejde inden for specifikke områder, hvilket selvsagt ikke udelukker betydningen af bredere, komparative tilgange. De er blot ikke udtryk for den form for *thick description*, som man må kræve af enkeltstudier af kulturer og religioner. Bogen er desuden forsynet med en lang række af forfatterens fine fotos gengivet i sort-hvid, ligesom sinologisk kyndige givetvis vil glæde sig over både transkriptioner og kinesiske skrifttegn bogen igennem. Det er en fornøjelse. Som læser fornemmer man klart, at der er tale om mange års intensive studier, der er gået forud for denne kraftpræstation. Når det så er sagt, må man også konstatere, at bogen måske har taget munden lovlig fuld. Dens ambitionsniveau er frygtindgydende og beundringsværdig; men som læser kan det undertiden være vanskeligt at fastholde overblikket over de enkelte traditioner. Trods flere glimrende oversigtstabeller (s. 12.361-63) risikerer traditionernes forgreninger, videreudviklinger og indbyrdes forbindelser at fremstå noget flimrende. Fremstillingen har et meget stærkt fokus på den idehistoriske udvikling. Prisen derfor er en mindre vægt på den bredere social- og kulturhistoriske sammenhæng, som den idemæssige udvikling finder sted inden for. Religiøse forestillinger kommer således i bogen til at svæve i en lydefri himmel uden fornøden pointering af den forbindelse til den social- og kulturhistoriske kontekst, i hvilken de fik liv og grobund.

KBN begynder sin fremstilling med kort at skildre kildegrundlaget for kinesisk religionshistorie og en drøftelse af det nuværende Kinas officielle holdning til religion. Derpå følger et kortere afsnit om centrale kosmologiske forestillinger, som de efterfølgende forskellige strømninger forholder sig til. Den egentlige fremstilling tager sin begyndelse i skildringen af arkaisk religion, som efter en kort beskrivelse af religion i neolitisk tid (47f.) er delt i to underafsnit, dels om religion i Shangdynastiet (1600-1046 f.v.t.), dels om religion i Zhoudynastiet (1046-221 f.v.t.). Derpå følger bogens andet hovedafsnit om den klassiske konfuzianisme og Hankonfuzianismen (s. 67-121). I det tredje hovedafsnit redegøres for daoismen fra Laotse i det fjerde årh.

f.v.t. og frem til nutidig daoisme i såvel Kina som i Vesten (s. 123-215). I bogens fjerde hovedafsnit skildrer KBN buddhismens fremkomst og dens komme til Kina, de forskellige buddhistiske skoler, de mere folkelige former for buddhisme og moderne buddhisme i Kina, men her – i modsætning til afsnittet om moderne daoisme – netop ikke i Vesten (s. 217-276). Derpå vender KBN i femte hovedafsnit tilbage til konfuzianismen og beskriver nykonfuzianisme og moderne former for konfuzianisme (s. 277-322), inden han i bogens sidste hovedafsnit stiller skarpt på folkereligion i Kina (s. 323-360).

Man kan undre sig over, at der ikke er noget forsøg på afslutningsvis at lave en kort sammenfatning eller en konklusion. Det hele munder måske nok lidt skuffende ud i et kort afsnit om kampkunst (s. 359f.). Den noget abrupte afslutning er muligvis et resultat af, at de enkelte hovedafsnit i forhold til hinanden har en temmelig selvstændig karakter, som gør det vanskeligt at samle fremstillingen under en overordnet synsvinkel, men det gør ikke savnet af en konklusion mindre.

Bogen bærer desværre adskillige steder præg af et noget knirkende dansk og en del uelegante anglicismer (fx attribuerer, amalgam, devotionel, ekspositorisk, influerer, oral og malign). Når forlaget nu i øvrigt har bidraget fornemt til bogens smukke udseende, er det ærgerligt, at det ikke har hjulpet mere med det stilistiske.

Indholdsmæssigt er der også en række ting, som er diskutabile. Jeg synes, at KBN bogen igennem har en tendens til at gøre Kinas religionshistorie mere unik, end den formentlig har været, ligesom han forudsætter en for skarpt skåret modstilling mellem filosofi og religion – fra et moderne religionsvidenskabeligt perspektiv var de i den europæiske oldtid snarere to sider af samme sag, og noget lignende synes at have været tilfældet i Kina (jf. fx s. 69.231f.). Hvad angår det første kritikpunkt, havde det været oplagt at anlægge et kulturevolutionært perspektiv, for det er tankevækkende, at de strømninger, som har KBNs primære interesse, er aksiale fænomener, både geografisk og tidsmæssigt. Det har for mit eget vedkommende da også været slående, hvor ofte jeg under læsningen er kommet til at tænke på paralleller i græsk, israelitisk og indisk religion for blot at nævne nogle af de mest markante aksiale religionshistoriske fænomener foruden det kinesiske. Et komparativt perspektiv dukker alene op i forbindelse med drøftelse af buddhismens komme til Kina. Et sådant vue ville ellers have kunnet give bogen et bredere anlæg og have gjort den mere interessant og relevant for den almene religionshistorie. Fx er konflikten mellem betoning af ritual og moral som det religiøst væsentlige, som går igen i flere af de kinesiske retninger, ikke særegen for kinesisk religion. Det er tværtimod en klassisk konflikt mellem de mest aksiale religionstyper og de mere arkaiske, som i højere grad vægter det rituelle aspekt (jf. fx s. 286f.). I den sammenhæng kunne man også have pointeret selve rivaliseringen mellem de forskellige religionsformer som et resultat af ikke mindst den aksiale revolution. Det er netop her, vi begynder at møde sådanne fænomener som kætteri, ortodoksi og heterodoksi (jf. min artikel "Kætteri som aksetids- og semiotisk fænomen" i *RvT* 59). Sansen for denne dynamik kunne

også have givet en lejlighedsvis større udveksling mellem KBNs forskellige hovedafsnit, hvor det fx er tydeligt, at hvad KBN beskriver som folkereligion, forholder sig til de forskellige aksiale udviklinger, mens disse omvendt reagerer dels på folkereligionen, dels på hinanden. KBN er igennem bogen meget optaget af fænomenet selvkultivering; også her ville et udblik til græsk-filosofiske, jødiske, kristne og indiske former for asketisme have været oplysende.

Min kritik af bogen ændrer dog ikke ved, at jeg, som ikke er specielt kyndig i kinesisk religion, har lært meget af KBNs bog. Han skal have tak fra det skandinaviske, religionsvidenskabelige miljø for at have skrevet denne bog. Kinas religionshistorie er ofte overset. I sig selv er den spændende, selv om den bestemt ikke bliver mindre interessant, når man perspektiverer den i forhold til de øvrige aksiale fænomener og hovedreligioner.

*Anders Klostergaard Petersen, professor MSO, cand. theol.,
Religionsvidenskab, Aarhus Universitet*